ПАМЕТНИКЪТ НА ПАРАСКЕВА НИКОЛАЕВ

Възпоменателният паметник на Параскева Николаев е изграден пред южната фасада на черквата "Св. Николай", която се намира на ъгъла на бул. "Княз Борис I" и ул. "27 юли". Параскева Николаев е най-големият дарител в град Варна, по-голям и от членовете на коронованите фамилии, дарил е на родния си град болница, която се намира на ул. "Параскева Николау" № 7, и черква, за която ще стане дума по-долу.

Понякога и на различни места името на дарителя е изписвано по различен начин, но тук ще използваме името Параскева Николаев, тъй както то е изписано в завещанието, под което той е положил подпис. Там е казано: "Въ името на Отца и Сина и Св. Духа, Амин. Азъ, подписаний, Параскева Николаевъ, почетен гражданин на гр. Одесса, християнин, от православно вероизповедание, родомъ от гр. Варна приморски град на България въ здравъ умъ и съвършена памет..." и т.н. Това не означава, че останалите разновидности на името не са точни, а означава, че българинът Параскева Николаев от руския град Одеса е построил православна черква в турския град Варна, предадена за управление на гръцката митрополия в града, и ето как името на дарителя се сдобило с различни нюанси, присъстващи в документи на различни езици, кореспонденция, табелки и други. Завещанието, с което Параскева Николаев дарява черква и болница на град Варна, е прелюбопитен документ, от който разбираме за патриотичните чувства на щедрия варненец. Написано е в Одеса, където той живеел сред почит и уважение. Бил богат търговец и често пътувал до родния си град Варна по търговски дела. Веднъж при завръщането си от едно такова пътуване корабът бил застигнат от силна буря, която заплашвала да го обърне. Искрената молитва към Свети Николай за помощ била последвана от тържествен обет за изграждане на болница и черква на името на Свети Николай Чудотворец. Това най-вероятно се случило през пролетта на 1851 г., тъй като на 21 юни 1851 г. Параскева Николаев написал от Одеса до митрополит Порфирий и варненските старейшини: "…Предвиждайки идването на смъртта, реших да направя завещание…", по-нататък: "…Сметнах да построя и една болница в моята родина" – и споделя как да изглеждат болничните стаи, стаите за лекаря, аптекаря, персонала, двора, дърветата в него и т.н. В случая за нас е важно, че в края на това писмо, макар и с две изречения, Параскева Николаев споменава за първи път идеята си да построи черква, като казва: "Аз желая и имам намерение може би с време да построя една малка църква в самата болница, по име свети Николай. И за това най-много желая да намерите едно място да е празно, да няма други здания".

Одеса, 1850 г.

Параскева Николаев не се прибрал повече във Варна. На 30 януари 1858 г., в присъствието на няколко знатни одески търговци, лекар и свещеник, той подписал своето завещание, в края на което се казва: "Настоящето мое завещание да се напечата и публикува в три гръцки вестника, нека се прати също една копия от това мое завещание в Варна до моите душеприказчици и роднини". За изпълнители на завещанието посочил поп Николай от Одеса и Иван Дума – "гръцкоподанний". И се подписал: "Почетний гражданин на гр. Одеса (подп.) Параскева Николаев син, Одесса, 30 януарий 1858 г.". На 14 юли 1862 г. изпълнителите на завещанието внесли молба до Одеския търговски съд за засвидетелстване на верността на превода на завещанието, засвидетелстването станало на 14 юли 1862 г. На 27 август 1862 г. завещанието и преводът били "провървени и запечатани" и връчени на душеприказчиците, тоест на изпълнителите на завещанието поп Никола и Иван Дума. След като била свършена и тази работа, към края на годината Параскева Николаев починал в Одеса, където е и погребан.

Параскева Николаев

Информацията за завещанието на Параскева Николаев пристигнала във Варна още през пролетта на 1861 година. Самото завещание – образец на християнско милосърдие и патриотизъм, се състои от 41 параграфа, от които параграфите 18 и 19 касаят построяването и работата на болницата, а параграф 26 определя сумата от "50 000 рубли, които временно да се внесат в кантората на Държавна търговска банка в Одеса, които да се употребят за направа на една църква на името на Св. Никола, със сводове, каменна, или тухлена".

КЕНОТАФИОН

Съзнавайки добрините, които прави на родния си град, Параскева Николаев продиктувал и параграф 27 от завещанието, който гласи: "1300 сребърни рубли разпореждам за един паметник (кенотафион), в град Варна, който да бъде издигнат в преддверието на църквата "Св. Никола", която ще бъде построена според гореспоменатия чл. 26. Паметникът ми желая да бъде от мраморна плоча и една колона от мрамор, върху която да бъде написано името ми и това на моите родители, на настоятелите на моето завещание, както и на първите настоятели на болницата и църквата".

През есента на 1863 г. гръцката община командировала старейшините Васил Сулини и хаджи Йоан Флори в Одеса при изпълнителите на завещанието, за да бъде ускорено плащането на завещаните пари.

Следващата година била изпълнена с взаимни подозрения, жалби на Флори и Сулини против изпълнителите на завещанието, тайна преписка до граф Игнатиев в Цариград, жалба до Александър II, писма до одеския митрополит и приятелите на Параскева Николаев. Неприятната преписка приключила на 3 октомври 1864 г. с последното писмо на руските изпълнители на завещанието. Строежът на черката започнал през 1859 г., както това е записано в кондиката на храма от отец Васил.

За построяването на храма във Варна бил нает Янко Костанди – същият, на когото 24 години по-късно, в освободена България, с протокол № 67 от 2 октомври 1883 г. Църковната комисия ще възложи ръководството на строежа на катедралния храм "Свето Успение Богородично". В протокола Янко Костанди е описан като майстор, "който е учил архитектурата в Атина и който като местен жител и като състоятелен може да даде и гаранция за здравото построяване на църквата".

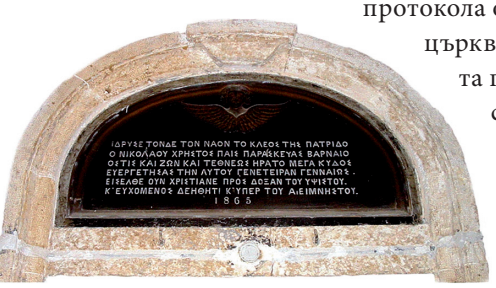
Паметникът, посветен на дарителя, бил изграден до северната фасада на черквата още в края на нейния строеж. Той е мраморен, скромен по своите размери, но с богато детайлирана архитектура. Има квадратен план, състоящ се от три стъпала и квадратен стилобат с размери на страната 1,48 м. В ъглите му са издигнати четири стройно пропорционирани колони, връхната му част се състои от архитрав и фриз, профилирани и украсени със скулптурно изваяни плетеници от акантови листа и палмети. Над фриза има изработен профилиран главен корниз, който завършва с фронтон, изявен към четирите страни. В центъра на това

построение е изграден квадратен обелиск с височина 1,50 м, със страна при основата 0,48 м, базата му е детайлирана с класически профили и орнаменти от римо-коринтския стил. На лицевата страна на обелиска с църковнославянски букви е издълбан следният текст: “В памет на родолюбеца Парашкева Николов, роден в гр. Варна и живял в гр. Одеса, издигнал на свои средства болница и този храм за поклонение Богу. От благодарното поколение към този, който е почитал и обичал Бога. Вечна му памет. 1866 г. 5.VI.” На западната страна на обелиска съгласно завещанието е изписано: ”Вечна памет на добросъвестния изпълнител на завещанието му Панко Георгиев 1866 г. 5.VI.”. Първоначално текстът бил написан на гръцки език, но след демонтирането на паметника през 1932 г. бил заличен и при повторното му изграждане през 1934 г. текстът бил преведен на български от Ат. Манов и издълбан наново.

Строежът на черквата продължил 11 години. Според както е пожелал дарителят, за патрон на църквата бил избран Свети Николай Мирликийски Чудотворец, а паметникът бил изграден до северната фасада на черквата.

Когато черквата била построена, тя имала двор с ограда. В него влизала онази част от сегашния бул. “Княз Борис I”, която се намира между улиците “27 юли” и “Воден”. На 7 юни 1907 година общинското управление взело решение да отчужди част от двора на черквата заради продължението на ул.”6 септември” (бъдещия бул. “Княз Борис I”). Във връзка с тези промени, на 19 август 1907 г. по покана №76 от предния ден, Варненското черковно настоятелство се събрало в състав: председател свещеник Константин Ефремов и 17 души членове, между които д-р Фарашев и г-н Карамихалчев от настоятелството на болницата “П. Николов”, Ананий Ив. Явашов от настоятелството на съборната църква, г-н Васил Тонев от настоятелството на черквата “Св. Архангел Михаил”, г-н Драган Ганчев от страна на черквата “Св. Петка”, г-н Ради Русев от страна на черквата “Св. Николай” и др. Според протокола от съвещанието бил разгледан въпросът “кое от двете настоятелства – на църквата “Св. Никола” и болницата “П. Николов”, трябва да получи от Варненската градска община сумата 12 294 лв. и 93 ст., съгласно писмо №7239 на общинското управление от 7 юни т.г., за имотите на ц. Св. Николай, които са отчуждени за отваряне новата част на ул. “6-и септември”. По-надолу в протокола настоятелството отсъжда, че посочената сума ще бъде предоставена на болницата “Параскева Николов”, която обаче, според волята на дарителя, трябва

Вероятно черквата била осветена на 5 юни 1866 г., тъй като тази дата е изписана на паметника. В деня на освещаването над вратата имало плоча с надпис на гръцки, който гласял: “Този храм въздигна Николов, благонравен син на Парашкева, варненец, гордост на отечеството, който и приживе и след смъртта спечели голяма слава, като облагодетелствува щедро родния си град. Влез, прочее, християнино, за слава на Всевишния и молейки се, помоли се и за вечнопаметния”. Същият надпис на гръцки бил изписан отново над вратата преди наоса на храма.

“да се погрижи да посрещне всички разходи за поправките и пристройките на ц. С. Николай”. Така били осигурени парите за един добър ремонт и още през следващата година била направена твърде изкусна пристройка към черквата без промяна на стила, със същия тип камък и начин на градеж. Паметникът останал на своето място. От това време датират и четирите камбани на черквата – една с диаметър 54 см и с надпис “С. Е. Василенко”, вероятно името на майстора леяр, една с диаметър 45 см и други две по-малки, без надписи.

През 1932 г. по инициатива на кмета Панайот Панайотов е проведена нова регулация, при която бил премахнат дворът на черквата заедно с оградата, а паметникът бил демонтиран. През 1934 г. улицата добила новите си очертания, а паметникът бил монтиран на южната фасада на черквата. През пролетта на 1937 г. пристигнал иконостасът, изработен от скулптора резбар Методий Балалчев от София – един от най-добрите резбари в България. През април 1940 г. г-н Балалчев изпратил на свещеник Петър Икономов проекти за дърворезбирани владишки трон, катедра и два аналоя, които след това изработил в продължение на една година. В период от две години, от 1917 до 1919 г., иконите на светия иконостас били реставрирани и обновени от професор Стефан Иванов от София. Те са 8 на брой, всяка с размери 1,55 /0,75 м., в долния десен ъгъл на всяка е написано името на дарителя, с чието иждивение, тоест с чиито пари била обновена иконата.

ЧЕРКВАТА

От деня на освещаването на черквата до 1961 г. в горната част на южната ѝ фасада имало осем сводести прозореца, през които като Божия проповед се леела светлина до последния час на деня. Още шест сводести прозореца имал храмът на северната страна и четири – на източната. От вътрешна страна стените на черквата били бели със закачени на тях 23 икони, разпределени на трите стени. През 1961 г. по силата на нелепо решение, което не оставило следи в архивите, били зазидани шест от осемте сводести прозореца на южната фасада и всички прозорци на северната и източната. В мрак потънал най-светлият храм във Варна. Екип от професорите Димитър Гюдженов и Никола Кожухаров, художниците Петър Джамджиев и Петър Михайлов, както и студенти от Националната художествена академия, изрисували стените на храма и зидарията върху прозорците. Стенописите в лявата част на черквата носят подписа на проф. Никола Кожухаров, в дясната – на проф. Гюдженов.Мозайката над вратата на западната фасада, представляваща изображение на Св. Николай Чудотворец с омофор и библия, е проектирана и изпълнена от проф. Кожухаров. Неговият подпис стои и под портрета на дарителя, държащ с двете си ръце макет на храма, нарисуван срещу входната врата. Портретът е сухо фреско с размери 2,20/1,05 м. Видна е приликата с портрета с маслени бои, експониран в Музея на медицината.

В своята некратка история паметникът бивал свидетел на много превратни моменти от живота на черквата. Така например на 3 юни 1906 г. назначеният за митрополит, но необичан от българите грък Неофит пристигнал с параход във Варна и когато направил опит да слезе от лодката на брега, българите го посрещнали с камъни и други благословии. Наистина Неофит се върнал на кораба, но на следващия ден съобщил, че все пак ще слезе и ще заеме поста си, което изкарало на брега целия град, въоръжен с кой каквото намерил. В подготовката за посрещането варненци включили и едно магаре, натъкмено с владишки одежди, изписани с надписи на гръцки. До края на деня владиката не слязъл на брега, магарето било разведено по улиците на Варна за радост на мало и голямо, а българите – 20 000 души – се събрали на митинг пред гръцката черква "Св. Никола", която окупирали и изписали новото ѝ име – "Св. св. Кирил и Методий".

Паметникът преживял трудно и ремонта през 1961 г. Премахнати били профилираните мраморни чела, а това отнело много от характера и красотата на паметника. Въпреки всичко в паметника е останало нещо от вечната красота и хармония на човешкия идеал – това са неговите пропорции, материалът и най-вече нашето разбиране за функциите му, а именно да не забравяме щедрия дарител, тъй като той не е забравил родния си град на стотици мили разстояние от него.

Посрещането на митрополит Неофит

Дарителят на черквата